QARAQALPAQ TILINDEGI FRAZEOLOGIZMLERDIŃ ETIMOLOGIYASÍ

80 minutlıq kreativ sabaq

Sabaqtıń negizi

Frazeologizm → tariyx → dástúr → obrazlı máni

Tayarlaǵan: Nurımbetova Sarbinaz Keunimjay qızı

Sabaqtıń maqseti

Student frazeologizmdi tek tanımay, onıń artındağı tariyxıy izdi izley aladı.

0–8

Qızıǵıw: «Bul sóz neni aytadı?»

8–18

Etimologiya: frazeologizmniń tariyxıy izi

18–35

«Frazeo-detektiv» — mánini salıstırıw

35–50

Waqıyadandan frazeologizmge

50–68

Toparlıq etimologiyalıq laboratoriya

68–76

Mini-prezentaciya + pikir

76–80

Exit ticket / reflekciya

1. Kirisiw: «Frazeologizmniń izin tap!»

8 minut • Jeke → juplıq

Ekranda tek frazeologizmler:

1

qolı baylanıw

2

aldına salıp aydaw

3

kesgellem

4

kózine shóp salıw

Júplıq tapsırma

«Bul frazeologizm burın qanday real háreketten kelip shıǵıwı múmkin?» — 60 sekund.

Maqset: studentti birden anıqlamaǵa emes, BOLJAWǵA úyretiw.

2. Etimologiya degen ne?

10 minut • Túsinik + diskussiya

ETIMON

Sóz/birliktiń dáslepki túri, kelip shıǵıw negizi.

ETIMOLOGIYA

Birliktiń kelip shıǵıwın, tariyxıy negizin izertlew.

FRAZEOLOGIYALASIW

Erkin sóz dizbeginiń waqıt ótiwi menen frazeologiyalıq mánige ótiwi.

Soraw: «Qaysı jaǵdayda erkin sóz dizbegi frazeologizmge aylanıwı múmkin?»

Juwapta: waqıt + qaytalanıw + obrazlı máni + xalıqlıq tájiriybe elementlerin izletiń.

3. «Burın → Házir» semantikalıq kópir

7 minut • 3 frazeologizm

Aldına salıp aydaw

Burın: jazalaw maqsetinde aldına salıp aydaw

→

SEMANTIK ÓZGERIS

Házir: májbúriy alıp ketiw / basqarıw

Qolı baylanıw

Burın: qolın baylap qoyıw, jazalaw

→

SEMANTIK ÓZGERIS

Házir: is-háreketke múmkinshiligi bolmaw

Kesgellem

Burın: basın kesiw jazası

→

SEMANTIK ÓZGERIS

Házir: qarsılıqta tabanlı turıw

Detektiv sorawı: Dáslepki mániniń qaysı izi házirgi mánide saqlanǵan?

4. «Derekler kartası» — frazeologizm qaydan keledi?

5 minut • Tez klasifikaciya

Tariyxıy waqıyalar

jazalaw, tártip, nızam

Dástúr hám ádet

xalıqlıq turmıs

Kásip-óner

Shashtárez, kirkireshi, móreshi

Folklor hám kórkem ádebiyat

awızeki hám jazba derekler

Tapsırma: 4 kartanıń ishinen ózińizge eń qızıqlı 1 derekti tańlań.

5. Etimologiyalıq detektiv

15 minut • Topar menen tekstten dalil izlew

Oqıǵadan frazeologizmge:

1

Oqıǵanı túsin

2

Obrazlı gápti tap

3

Real háreketti anıqla

4

Házirgi mánisin boljala

Dáliyl

«Túrgelip turǵan túyeniń quyrıǵı jerge tiygen kúni…» degen gáptiń qanday obrazlı mánisi payda bolǵanın túsindiriń.

Topar jetekshisi: «Frazeologizmniń payda bolıwına tekstte qaysı waqıya sebep bolıp tur?»

6. «Kózine shóp salıw» — tariyxıy máni izinde

5 minut • Think–Pair–Share

1. OYLA

«Kózine shóp salma»

Bul sózdiń turaqlı mánisi nege baylanıslı bolıwı múmkin?

2. JUPQA AYT

Júbińizben boljamińızdı salıstırıń.

Qaysı dalil kerek?

3. BÓLIS

Topqa 1 minutlıq juwap.

«Menińshe… sebebi…»

Derek tekstte: burınǵı jazalaw ádeti menen baylanıslı túsindirme beriledi.

7. Kásipler muzeyi: «Frazeologizm tirishilikten tuwıladı»

6 minut • Kreativ mini-gúrriń

Shashtárez

«shashın jibitpey aldı» / «murtına qaray iskegi»

Kirkireshi

«Kóter kirkireńdi»

Móreshi

«Shapanıńnıń móresi tústi me»

Kreativ tapsırma: bir student — kásip iyesi, ekinshisi — «frazeologizm izertlewshisi». 30 sekundlıq dialog.

8. Toparlıq «Frazeo-laboratoriya»

18 minut • 4 topar • 1 frazeologizm

1-topar

«shashın jibitpey alıw»

Kásip/dástúr deregin túsindir

2-topar

«Kóter kirkireńdi»

Kásip hám maqaldı baylanıstır

3-topar

«Shapanıńnıń móresi tústi me»

Móreshi kásibinen kelip shıǵıwın túsindir

4-topar

«aldına salıp aydaw»

Burınǵı hám házirgi mánisin salıstır

Topar ónimi: «Dáliyl → boljam → házirgi máni» úshligi.

9. «Etimologiyalıq pasport» — topar ónimi

Topar prezentaciyası ushın tayar úlgi

FRAZEOLOGIZM

DÁSLEPKI DEREK

TARIYXIY HÁREKET / JAǴDAY

HÁZIRGI MÁNI

DÁLIYLIŃIZ

Bahalaw: 1) fakt 2) mánini túsindiriw 3) dalil 4) anıq sóylew — hár biri 2 ball.

10. Mini-prezentaciya: «1 minut — 1 frazeologizm»

6 minut • 4 topar

1-topar

1 minutlıq qorǵaw

+ 1 sorawǵa juwap

2-topar

1 minutlıq qorǵaw

+ 1 sorawǵa juwap

3-topar

1 minutlıq qorǵaw

+ 1 sorawǵa juwap

4-topar

1 minutlıq qorǵaw

+ 1 sorawǵa juwap

Tıńlawshılar: «Bir kúshli dálil» + «Bir aniqlastırıwshı soraw».

11. «Ilimiy etimologiya» hám «xalıqlıq etimologiya»

4 minut • Eki túsinikti ajıratıw

ILIMIY ETIMOLOGIYA

Etimologiyalıq izertlew arqalı dereklerge súyeniw; anıqlaw ushın úlken ilimiy izertlewler kerek.

XALÍQLÍQ ETIMOLOGIYA

Frazeologizmniń kelip shıǵıw tariyxına baylanıslı xalıq arasındaǵı túsindirmeler; folklor hám kórkem shıǵarmalarda ushırasıwı múmkin.

Soraw: «Tek xalıqlıq túsindirmege súyenip, etimologiya haqqında keskin juwmaq jasawǵa bola ma?»

12. Exit ticket — sabaqtıń sońǵı 4 minuti

Hár student 3 qısqa jauap jazadı

1

Búgin úyrengen eń qızıqlı frazeologizm?

2

Onıń kelip shıǵıwına qanday derek baylanıslı?

3

Etimologiyalıq izertlewde eń qıyın nárse ne dep oylaysız?

«Men endi frazeologizmge tek mánisi emes, onıń tariyxı arqalı qarayman» — bir sóz benen óz pikirin bildiriw.

Juwmaq: Frazeologizm — tilde saqlanǵan tariyx

Sabaqtıń tiykarǵı ideyası

FRAZEOLOGIZM → TARIYX → MÁNI → TILDIŃ ESI

Eske saqlań

Qaraqalpaq frazeologizmleriniń dereklerin úyreniw — xalıqtıń tariyxın, turmısın, dástúrin hám tildegi obrazlılıq múmkinshiliklerin tereńirek túsiniwge jol ashadı.

Raxmet!

Derek: Yusupova B.T. Qaraqalpaq tiliniń frazeologiyası. Tashkent, 2020.